

מחלוקת על חופש דעות ופלורליזם בבית המדרש – בין ארץ ישראל לבבל

1. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כד עמוד א

(זכריה ד') ויאמר (אלי) אלה [שני] בני היצהר העמדים וגו' ושנים זיתים עליה. יצהר אמר רבי יצחק: אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, שנוחין זה לזה בהלכה כשמן זית, ושנים זיתים עליה - אלו תלמידי חכמים שבבבל שמרורין זה לזה בהלכה כזית.

2. משנה ברכות פרק ד:

רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפילה קצרה. אמרו לו מה טיבה של תפילה זו? אמר להן בכניסתי אני מתפלל שלא תארע תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודיה על חלקי.

2א. תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ד דף ז

בכניסתו מהו אומר? יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא אקפיד כנגד חברי ולא חברי יקפידו כנגדי שלא נטמא את הטהור ולא נטהר את הטמא שלא נאסור את המותר ולא נתיר את האסור ונמצאתי מתבייש לעולם הזה ולעולם הבא. וביציאתו מהו אומר? מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שנתת חלקי מיושבי בית המדרש ובתי כניסיות ולא נתת חלקי בבתי תרטיות ובבתי קרקסיות שאני עמל והן עמלין אני שוקד והן שוקדין אני עמל לירש גן עדן והן עמלין לבאר שחת שנ' כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת.

2ב. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כח עמוד ב

בכניסתו מהו אומר? יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. ביציאתו מהו אומר? מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאני משכים והם משכימים - אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם עמלים - אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אני רץ והם רצים - אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת.

3. משנה אבות א.ד, עם פירוש ר' חיים מוולוז'ין, רוח חיים:

יוסי בן יועזר אומר יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם.

ואסור לו לתלמיד לקבל דברי רבו כשיש לו קושיות עליהם. ולפעמים האמת עם התלמיד וכמו שעץ קטן מגדיל את הגדול. וזהו שאמר "יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק", מלשון "ויאבק איש עימו" שהוא ענין התאבקות מלחמה. כי מלחמת מצוה היא. וכן אנו נגד רבותינו הקדושים אשר בארץ ונשמתם בשמי מרום המחברים המפורסמים, וספריהם איתנו. וניתן לנו רשות להתאבק וללחום בדבריהם ולתרץ קושייתם. ולא לישא פני איש רק לאהוב האמת. ואמר "שותה בצמא", שיהיה כשותה מים מלוחים, כל אשר ישתה יותר יוסיף צמא ביותר.

4. בחירת הלל לנשיא:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף טו עמוד א	תלמוד ירושלמי מסכת פסחים פרק ו דף לג .
הלכה זו נתעלמה מבני בתירא. פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת, שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו. אמרו: כלום יש אדם שיודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו? אמרו להם: אדם אחד יש שעלה מבבל, והלל הבבלי שמו, ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון ויודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו. שלחו וקראו לו. אמרו לו: כלום אתה יודע אם הפסח דוחה את השבת אם לאו? אמר להם: וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת? והלא הרבה יותר ממאתים פסחים יש לנו בשנה שדוחין את השבת. אמרו לו: מנין לך? אמר להם: נאמר מועדו בפסח ונאמר מועדו בתמיד...	זו הלכה נעלמה מזקני בתירא. פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת ולא היו יודעין אם פסח דוחה את השבת אם לאו. אמרו יש כאן בבלי אחד והלל שמו ששימש את שמעיה ואבטליון יודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו איפשר שיש ממנו תוחלת. שלחו וקראו לו. אמרו לו שמעת מימך כשחל ארבעה עשר להיות בשבת אם דוחה את השבת אם לאו? אמר להן וכי אין לנו אלא פסח אחד בלבד דוחה את השבת בכל שנה והלא כמה פסחים ידחו את השבת בכל שנה. אמרו לו כבר אמרנו שיש ממך תוחלת. התחיל דורש להן מהיקש ומקל וחומר ומגזירה שוה. אמרו לו כבר אמרנו אם יש תוחלת מבבלי היקש שאמרת יש לו תשובה... קל וחומר שאמרת יש לו תשובה... גזירה שוה שאמרת - אין אדם דן גזירה שוה מעצמו. אע"פ שהיה יושב ודורש להן כל היום לא קיבלו ממנו עד שאמר להן

יבוא עלי כך שמעתי משמעיה ואבטליון. כיון ששמעו ממנו כן עמדו ומינו אותו נשיא עליהן כיון שמינו אותו נשיא עליהן התחיל מקנתרן בדברים וא' מי גרם לכם לצרך לבבלי הזה לא על שלא שימשתם לשני גדולי עולם לשמע' ואבטליון שהיו יושבין אצלכם.	ועוד, קל וחומר הוא: ומה תמיד שאין ענוש כרת דוחה את השבת, פסח שענוש כרת - אינו דין שדוחה את השבת. מיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם, והיה דורש כל היום כולו בהלכות הפסח. התחיל מקנטרן בדברים, אמר להן: מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם - עצלות שהיתה בכם, שלא שמשותם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון.
---	--

ר' יוסף אבן חביבא, חידושים למסכת ברכות:

מכאן יש ללמוד דרך מן הדרכים איך ינהגו התמידים ההולכים בישיבה לשמוע הלכה מפי הרב ואיך ינהג הרב עמהם. עם שמעלת הנשיא יותר גדולה ויותר כוללת, כל שכן שנוכל ללמוד לעניין התלמידים שמורשים במה שהיו מורשים לדבר ולעשות כנגד הנשיא וכן ראייה בענייני כבוד הרב כי הוא כנשיא לנו ואין הסברה נותנת לדבר אלא מתלמידים המתקבצים לשמוע מפי אחד מיוחד להם, אשר נאה לו למעלתו להתקבץ לפניו כמו שעושים היום במלכות צרפת ואשכנז שיש תלמידים שיודעים הלכה כמו הרב ולפעמים מנצחים אותו אבל בגלילותינו אלה מלכות ארגון וספרד שהרב שלם מאד ובקי ביותר על התלמידים ולפעמים שאין התלמידים מבינים הלשון והרב מלמדם אינו נראה שיכנסו בדין זה.

סמ"ק מצוריק, עמ' רעה:

אמר ר"י: הא דאמרינן תלמיד אל יורה הלכה אלא אם כן רחוק ממנו ג' פרסאות זהו בזמן התנאים והאמוראים שמוציאים ההוראות מעומק הפלפול ומידיעה ונוטל הרב עטרה בהוראתה, אבל עתה הפסקים וההוראות נכתבים והכל יכול להסתכל בספרים ולהורות אין עטרה לרב כמו באותם ימיו אם לא בפניו ממש.

ארחות חיים הלכות תלמוד תורה סימן כא:

מיום שגלו אבותינו וחרב בית מקדשנו ונשתבשו הארצות ונתמעטו התורות והלבבות אין לנו עוד לומר מורא רבך כמורא שמים, וכל דינים ראויים לעשות תלמיד לרב נתבטלו, כי הגמרות והפרושים והחידושים והחיבורים הם המורים האנשים והכל לפי פקחות הלבבות, ולכך היו

רגילים שבעירם יחזיק התלמיד מדרש ולא אמרין בהא כל המורה הלכה לפני רבו חייב מיתה וכן יסתור התלמיד לרב אם יוכל לפי פלפולו.

ר' נתן הבבלי, סדר החכמים חלק ב:

ועיתים שהוא שואל מהם פירוש הלכות והם מכבדין זה את זה והכל מכבדין את ראש ישיבה ושואלין אותו פתרון. ואין אחד מהם יכול לדבר בפניו עד שיתן לו רשות

4. בבא מציעא מט:

רבי יוחנן אומר: משיצרפם בכבשן,
ריש לקיש אמר: משיצחצחן במים. -
אמר ליה: לסטאה בלסטיותיה ידע! -
אמר ליה: ומאי אהנת לי? התם רבי
קרו לי, הכא רבי קרו לי.
אמר ליה: אהנאי לך דאקרבינך תחת
כנפי השכינה.
חלש דעתיה דרבי יוחנן, חלש ריש
לקיש.
אתאי אחתיה קא בכיא, אמרה ליה:
עשה בשביל בני! אמר לה: עזבה
יתמיך אני אחיה. - עשה בשביל
אלמנותי! - אמר לה: ואלמנותיך עלי
תבטחו.
נח נפשיה דרבי שמעון בן לקיש, והוה
קא מצטער רבי יוחנן בתריה טובא.

יומא חד הוה קא סחי רבי יוחנן
בירדנא,
חזייה ריש לקיש ושוור לירדנא
אבתריה,
אמר ליה: חילך לאורייתא! - אמר ליה:
שופרך לנשי! -
אמר ליה: אי הדרת בך - יהיבנא לך
אחותי, דשפירא מינאי.
קביל עליה. בעי למיהדר לאתויי מאניה
- ולא מצי הדר.
אקרייה ואתנייה, ושווייה גברא רבא.
יומא חד הוה מפלגי בי מדרשא:
הסייף והסכין והפגיון והרומח ומגל יד
ומגל קציר מאימתי מקבלין טומאה -
משעת גמר מלאכתן, ומאימתי גמר
מלאכתן?

אמרו רבנן: מאן ליזיל ליתביה לדעתיה
- ניזיל רבי אלעזר בן פדת, דמחדדין
שמעתתיה.

אזל יתיב קמיה, כל מילתא דהוה אמר
רבי יוחנן אמר ליה: תניא דמסייעא לך.
אמר: את כבר לקישא? בר לקישא, כי
הוה אמינא מילתא - הוה מקשי לי
עשרין וארבע קושייתא, ומפרקינא ליה
עשרין וארבעה פרוקי, וממילא רווחא
שמעתא.

ואת אמרת תניא דמסייע לך, אטו לא
ידענא דשפיר קאמינא?

הוה קא אזיל וקרע מאניה, וקא בכי
ואמר: היכא את בר לקישא, היכא את
בר לקישא,

והוה קא צוח עד דשף דעתיה . בעו
רבנן רחמי עליה ונח נפשיה.